ВЕНЕРА І АДОНІС

Переклав Олександр Мокровольский

Vilia miretur vulgus; mihi flavus Apollo
Pocula Castalia plena ministret aqua *

Високоповажному Генрі Райотслі,
герцогові Саутгемптону та баронові Тічфілду

Високоповажний!
Не знаю, чи не ображу Вашої Милості, присвятивши Вам ці недо-вершені рядки, ані того, як світ оцінить вибір такої міцної опори для такого мізерного тягаря. Лише як Ваша Честь викаже своє вдо-волення, я добачу в тому найвищу мені похвалу і присягнуся відда-ти праці весь свій вільний час, аби вшанувати Вас іншим, ваговиті-шим твором. Але якщо цей перший нащадок мого духу виявиться недоладним, я шкодуватиму, що він мав такого благородного хре-щеного батька, і ніколи більш не оратиму цієї неродючої ниви, остерігаючися зібрати з неї вдруге такий самий поганий урожай. Лишаю його на Ваш шановний суд, а Вашу Честь — радощам Ва-шого серця, якому зичу бути незмінно у згоді з Вашими прагнен-нями і зі сподіваннями світу сього.

Вашій світлості найпокірніший слуга
Вільям Шекспір

Ледь сонце розпрощалося багрове
Із досвітком заплаканим, а й знов
Адоніс * кличе: "Гей, ясне, на лови!"
Любив він лови — зневажав любов,
Та вже Венера в'ється коло нього,
Немов зальотник, хвалить молодого:

"Вродливіший за мене втричі ти,
Полів найкращий квіте, наймиліший!
Красо поміж земної рясноти,
Біліший снігу й ружі червоніший!
Природа-матінка сама собі
Перечить — каже: світ помре в тобі.

Зійди зі скакуна свого, о диво,
Закинь повіддя на луку сідла.
За милість отаку я б цілу зливу
Медових тайн на тебе пролила.
Тут сядь, де змії не сичали зроду,
І зацілую я твою всю вроду.

Нехай же не наситяться вуста,
Нехай не замикає їх пересит:
Один цілунок довший буде ста,
А сто цілунків промине, як десять.
День літній за годину пролетить,
Як сповнимо коханням кожну мить".

Так лестячись, хапа його за руку,
Що обіцяє мужніх сил потік,
Бальзамом зве її, терпівши муку, —
О, ця рука для неї — царський лік!
Жадання шал їй силу дав і звагу —
Враз юнака з коня стягла без страху.

Рукою підхопила вмить вузду,
А другою — тендітного вродливця,
Мов лялечку. Мінивсь він на виду,
Де гнів, навпіл з досадою, відбився.
Горить вона рум'янцем, як пожар;
Він — з сорому пала. Холодний жар!

Хутенько вже й за гілку зачепила
Вузду цяцьковану. Любов метка!
А, прив'язавши скакуна, уміло
В'язати заходилась юнака.
Штовхнула — впав. Упасти б так богині!
Перемогла — та в силі, не в хотінні.

Упасти не спізнилась і вона;
На лікоть спершись, загляда у вічі
І щоки гладить; він же почина
Її сварить — вона і раз, і двічі
Цілунком урива клятьбу гнівну:
"Не лайся, бо навік уста замкну!"

Юнак від сорому аж пломениться,
Вона ж сльозами гасить цноти пал,
Щоб зразу й висушити примудриться —
На те і злото кіс, зітхання шквал.
"Безстидниця!" — її він узиває;
Вона ж цілунком докір убиває.

Немов орлиця, що, голодна, рве
Хапливо пір'я безталанній жертві,
Шматує тілечко, іще живе,
Аби скоріш, хоч би й живцем, пожерти, —
Отак цілує — в щоки, у чоло...
Коли б те цілування знемогло!

Змирився — тільки не скоривсь — Адоніс,
І важко дихає в обличчя їй.
Венера й не відвернеться — натомість
Говорить: "Це небесний легковій!
Садами станьте ви, мої ланити,
Щоб вільгістю цією розкошіти".

Немов попався у тенета птах,
Отак він поривався від богині;
З несили й сорому лютився — страх!
Та очі лиш гарнішали невинні.
На повноводу річку дай дощів —
І розіллється, вийде з берегів.

Вона ж блага — п'янка її примовка,
Бо ж у п'янливе ушко жебонить...
Та супиться мисливець, зирить вовком —
Досада палить, сором — червонить.
Він зашарівся — Афродіта мліє,
Поблід — вона божественно гарніє.

Не вб'єш любові поглядом хмурним!
Отож, безсмертну руку підійнявши,
Заприсяглася, що й уклякне з ним,
На грудях в нього лишиться назавше,
Як хоч один цілунок дорогий
Не зсушить сліз — його то все борги!

Божественну зачувши обіцянку,
Адоніс визирнув, мов той нирець,
Що вирине й пірне, очей оманка, —
Такий-то він жаданого давець.
Устами вже й замірилася взяти,
Та відвернувся вмить — немає плати.

У спеку мандрівник не просить так
Води, як Афродіта — переміни.
Утіха поруч, та не взять ніяк;
Між хвиль горить, не гасне пал промінний.
"О зглянься, — молить, — серце кам'яне,
Одним цілунком ощаслив мене!

До мене залицявсь, як я до тебе,
Суворий, страхітливий бог війни.*
Незламний в битвах на землі й на небі,
У кожній зваді войовник жахний,
А бач, просивсь до мене у неволю
За те, що даром я тобі дозволю.

Над вівтарем моїм повісив спис,
І свій шолом, і щит непереможний;
Для мене став гульвісою з гульвіс,
Зробивсь веселий, говіркий, збитошний.
Забув і барабани, й прапори —
Став бойовиськом пух моїх перин.

Звитяжив скрізь, а йшов мені скориться —
В трояндових кайданах повела;
Ту силу, що міцну борола крицю,
Самою гордістю перемогла.
Та не гордись звитягою над тою,
Що бога війн подужала без бою.

Устами гожими торкнись моїх —
Не рівня хай твоїм, зате ж червоні!
Цілунок буде й твій. Чого затих?
Чого очима вкляк в земному лоні?
В мої глянь очі — там твоя ж краса.
Хай стрінуться й вуста, як очеса!

Чи ти соромишся? Замружся знову,
І я замружусь — ніччю стане день.
Навіщо нам очей ляклива мова?
Ми тут самі... Сміліш кохай лишень!
Хіба ж нас викажуть ці сині квіти?
Того, що чиним, їм не зрозуміти.

Пушок над губкою — ти ще не муж.
То й що? І чом тебе не скуштувати?
Лови нагоду! Час лови чимдуж!
Засушиш вроду — не повернеш втрати.
Квіток, що відцвітають, вже не рвуть,
Бо швидко осипаються й гниють.

Хоч би стара була я чи каліка,
Стидка, сварлива, згорблена, бридка,
Поморщена, скривіла, недоріка,
Сліпа, глуха, суха, незавидна, —
Тоді б і гордував, тоді корив би.
А так за віщо зазнаю я кривди?

Знайди хоч зморшку на моїм чолі!
У вічі глянь — які ясні та жваві!
Моїй-бо вроді вік цвісти в хвалі;
Ось тіло — ніжне, вогняне, легкаве!
Візьми рукою рученьку мою —
Відчуєш, як я тану, розтаю.*

Ось хочеш — мовою тебе зчарую
Або знімусь, як фея, полечу?
Як німфа буйнокоса, затанцюю
На цім піску — й слідочка не лишу?
Любов — це дух, що полум'ям палає,
Тому й не кане — вгору пориває.*

Цей ряст нехай засвідчить правду слів:
Не гне його тягар мойого тіла,
А двійко слабосилих голубів
Мене домчать, куди б я лиш схотіла.
Така й любов легенька, як і я.
Невже ж гнітить тебе любов моя?

Чи серцем покохав своє обличчя?
Правицею ще шуйцю покохай.
Позалицяйся до свого ж величчя,
Згуби себе, а потім нарікай.
Люби себе й помри собі Нарцісом,*
Своїм віддайсь в струмку відбитим рисам.

Посвітач світить, красить самоцвіт;
Мед — для смаку, і для кохання — врода,
Зело — для запаху, для плоду — цвіт,
Хто ріс для себе — росту ріс на шкоду.
Зерно — від зерня, врода від краси.
Сам роджений, чом роду не даси?

Ростеш, годуєшся з землі приплоду,
То дай же ти й землі свій власний плід.
Себе продовжуй — так велить природа,
Нехай тебе переживе твій рід.
Тоді ти й після смерті жити будеш,
В подобі у своїй повік пребудеш..."

Богиня тут пітніти почала,
Бо холодочок їх обох покинув
І Феб, з вінцем спекотним круг чола,
На них з небес жагучий погляд кинув —
Віддав би хлопцю коней четверик,*
Щоб замість нього — під богинин бік!

Тепер Адоніс, вельми розімлівши,
Зробився дратівливий, хмурий, злий.
І, геть бровами очі затемнивши
(Мов хмарища на небо наповзли);
Говорить: "Годі вже любов хвалити!
Он парко як — дозволь тебе лишити!"

Вона ж: "Недобрий ти, хоч молодий!
Щоб утекти, який-то привід грубий!..
Мій подиху легкий, прохолоди
Розморене його обличчя любе!..
Ось холодок тобі зроблю з цих кіс,
А спалахнуть — заллю потоком сліз.

Те сонце, що з небес, воно ж лиш гріє;
Глянь, я повисла між тобою й ним.
Такої шкоди жар його не вдіє,
Як ти учиниш зором вогняним.
Була б я смертна — вмить би спопеліла,
Попавши між палючі два світила.

Із криці ти чи, може, кам'яний?
Ба ні, твердіший — камінь краплі точать.
Ти — жінки син, але ж людські сини
Любов шанують і любові хочуть.
Чи ти й родилося таке тверде?
Ні — мати каміння не приведе!

Чим завинила, що мене ти ганиш?
Чи від мого прохання ждеш біди?
Чи поцілунком ти уста пораниш?
Ох, милий, мову милу поведи!
Цілунок дай — тобі я віддарую.
Захочеш два — то й ще раз поцілую.

Бовване ти, холодний, неживий,
Ти ідоле, мальована картинко!
Не лиш для зору — для життя яви
Себе! Адже тебе родила жінка!
Від чоловіка в тебе — тільки лик,
Цілує ж без підказки чоловік".

Тут їй терпець урвавсь — урвалась мова,
І захлинулась хвилею чуття.
Порушник виграв суд; вона ж — без слова,
Любові найверховніший суддя!
І заридала, й мовити несила,
Ридання всі хотіння перебило.

То вхопиться за голову, то вмить
Його за руку візьме, то сахнеться,
То поглядом до хлопця прикипить,
То стрічкою круг нього обів'ється.
Та лиш почне випручуватись він —
Зімкне на ньому пальці — як один.

"Молочно-білі руки ці зловили
Тебе, коханий, — промовля в журі. —
Я буду — гай, а ти — мій олень милий;
Пасись, де хочеш: в лузі, на горі.
Як паші на устах моїх не стане —
Солодкі нижче віднайди фонтани.

Для тебе стільки втіхи буде там!
Нагір'я звабні, лугові отави
Ще й дві гори відкриються очам —
Від бур криївки — пишні та кругляві.
Будь оленем — чим я тобі не гай?
Тебе не займе жоден пес-кудлай".

На те Адоніс тільки осміхнувся,
Аж на щоках запали ямочки —
Любові твір. Якби життя позбувся,
В таку могилу ліг би залюбки:
Чи ж може буть, щоб смерть кого здолала
В оселі, що любов побудувала?

Розверзлися ті гроти чарівні
Й поглинули всю душу Афродіти.
Ще сум'яття — на думи сум'ятні!
Іще удар у серце, й так розбите!
Сердець владарку б'є її ж закон:
Попала до насмішника в полоні

Що діять? Що сказати безталанній?
Нема вже слів, а мука все росте.
Минає час — і рветься геть коханий
Крізь рук, крізь пальців плетиво густе.
— О зжалься! Змилуйся! — вона благає.
Та до коня Адоніс поспішає.

А звіддалік, де лісу зелена,
Жаждива, молодесенька лошиця
Назорила тим часом скакуна
І вже хропе, ірже, до нього мчиться.
А той ураз вуздечку обірвав
І навпростець до неї поскакав.

Як владно він ірже і скаче дибки,
Як легко він попруги розрива!
Копитами б'є землю, тне на дрібки —
Аж стугонить, мов буря громова.
Зубами перекушує вудила —
Осилив силу, що його водила.

І гриву закосичену — сторчма
На шиї здибив, насторочив вуха;
І тяжко дише, ніздрі роздима
І парою, неначе димом, жбуха.
Жахтять, жаріють очі, як вогонь, —
Такий-то смілий, палахкий комонь!

То виступає, ніби лічить кроки,
Величним, гордовитим виступцем,
То дибом стане, ще й покаже скоки.
Мовляв: "Ось, помилуйтесь молодцем!
І все це я чиню, щоб полюбила
Мене принадлива лошиця мила".

І що йому до вершника тривог,
До: "Стій, кажу!" чи "Любий кониченьку!"?
Що — до гнуздечок, до кольких острог?
Пощо йому окраси, дзеньки-бреньки?
Своє кохання бачить він лише
Й не здасться більш ні на що — аніже!

"Природу, — маляр мислить, — перевершу:
Довершеного зображу коня!"
Виборює винагороду першу —
Немов живого мрець переганя.
А цей неначебто зійшов з малюнка:
Баский, дорідний, аж бринить, мов струнка.

Копито кругле й щіточки над ним,
Довгасті ноги і широкі груди,
Дугою шия, шкіра — сивий дим,
Хода така, що поглядають люди;
Хіба що бракувало в жеребця
На горду спину гордого їздця.

То геть відбіг і поглядає хитро,
А то сахнувсь від пташки, від пера.
У піжмурки гуляти кличе вітра:
Ну, хто кого в змаганні перегра!
Ой заграє і до хвоста, й до гриви —
Мов крила, мають! — веселун дмухливий.

Кохання прикликає він своє,
Вона ж відповідає — мов на слово.
І гордо (тож до неї заграє!) —
Ще й так жіночно — удає відмову.
Відбрикується, мов ляклива лань,
Від ніжних і жагучих домагань.

Мов той, що відкоша дістав, лицяльник;
Він гзиться — хвіст, як пава, розпустив,
Рятуючись від променів безжальних.
Тупоче! Мух без ліку погубив!
Вона ж, добачивши таку досаду.
Вже й подобріла, щоб загладить зваду.

Юнак до нього руку був простяг,
Та схарапудилась, геть мчить лошиця
Неїжджена. Слідом і кінь потяг:
Гнівний господар хай собі гнівиться!
Шаліючи, обоє подались,
Наввипередки з галиччю, до взлісь.

Надутий, сів Адоніс — недогода!
Коня-буяна шпетить і кляне.
Тут знов Коханню випада нагода
Вимолювати щастя забарне,
Бо кажуть: мука серцеві потрійна,
Коли словами вилитись не вільна.

Закрита піч палає гарячіш,
Загачена ріка нуртує дужче.
Та повінь смутку свій здола рубіж,
І дощ словесний зцілить пал жерущий.
Коли ж німує серця адвокат,
Воно й замре, мов став над ним вже кат.

Юнак шаріє — знов Венера близько!
Так вітер жар пригаслий роздува.
З-під капелюха лиш очима блиска
І відвертається від божества;
Збентежено глядить в траву високу,
Але й за нею стежить краєм ока.

О, що то за видовище було:
Богиня крадеться до вередливця!
Як мертва блідість і живе тепло
Боролись, їй забарвлюючи лиця!
Ось червінню змінилась білина,
Мов блискавка сяйнула вогняна.

Уже й підкралась, мила кокетуха, —
Навколішки упала перед ним.
Легесенько підбила капелюха,
Щоки торкнулась пальчиком легким,
Зробивши ніжній хлопця шкірі збиток:
Мов на снігу пухнастому — відбиток!

І що за герць очей зчинивсь тоді!
Її — просили, а його — грозили;
Сліпі в непримиренній ворожді,
Зневагою вони її разили;
А проясняли сцену цю німу
Сльозини — хор, присвячений йому.

Ось лагідно взяла його за руку,
Немов лілею білий сніг обняв,
Чи перло й алебастр зайшли в сполуку;
Немов біл-друг біл-ворога опав —
Це ж битва хоті й нехоті чудова!
Як сизих голубків лицяльна мова.

Забився знов двигун її думок:
"О найвродливіше створіння смертне!
От поміняймось долями разок —
Це серце хай свіне, твоє ж — померхне, —
І я за любий погляд твій один
Зцілю тебе найкращою з данин".

Сказав: "Пусти-но руку — тиснеш нащо?"
Вона: "Пущу, як серце віддаси
Моє, бо насталиш його, й пропаще
Не вчує ні зітхання, ні сльози;
Опукою впаде в моря бездонні,
Тверде й глухе — дав гарт йому Адоніс".

"Май сором! — скрикнув — Чуєш? Відпусти!
Мій день пропав, бо геть подався коник,
А винна ти в цих збитках, тільки ти!
Лиши ж мене на цих ловецьких гонах,
Бо весь мій клопіт, все моє дбання —
Аби в кобилки відібрать коня".

Відповіла: "Твій кінь належно чинить,
Бо ніжний слухає жадання клич.
Як може пал — невтолений — відлинуть?
Він серце спалить, мов жеруща піч!
Є в моря берег, та нема — в любові,
Тож не дивуй своєму рисакові.

Був шкапою, під деревом укляк,
Невольник, владі ремінця покірний,
Та як повстав, зневажив рабство як,
Любов уздрівши — юних скарб незмірний!
Могутню шию від ганебних пут
Звільнивши, сам звільнився. Геть хомут!

Хто, бачивши на ложі любки тіло,
Сліпучіше від білих простирал,
Очам утіху дасть, та інші сміло
Чуття не кине на священний спал?
Де той плюгавець, що і в холод лютий
Вогню та не посміє доторкнути?

То ж я з коня твого вину зніму;
Прошу: повчись у нього, милий хлопче!
Візьми його науку, хоч німу,
Бо хто ж дароване під ноги топче?
О, вчись любові! Це простий урок,
Але корисний, — вивчи назубок!"

"А я, — відрік, — любові й знать не хочу,
Якщо то не любов до дичини.
Це ж борг! Себе ж боргами обморочу!
Моя любов велить: "Любов — гони!"
Адже я чув, що то — життя у смерті,
І сміх, і плач в єдиній круговерті.

Хто вийде в недошитім до людей?
Хто рве бруньки, коли нема ще й листу?
Пуття не буде з тих істот, речей,
Що сил урвуть їм в пору зеленисту.
Хто бачив, щоб лошак упрягсь у віз
І норов свій зберіг та дужим зріс?

Ось не викручуй рук! Іди й не сердься.
Пусті слова облиш, бо я не здам —
Хоч скільки облягай — фортеці-серця,
Любовним бідам не відкрию брам.
Кинь лестощі, присяги, плач нещирий —
Безсилі тарани твої й мортири!"

"То маєш язика? І мови дар?
Німий ти б краще був — чи я без слуху!
Терпіла досі нелегкий тягар,
А нині ще й страждання через вухо
Вніс голос твій. Сирени любий слів,*
Небесний звук, а серденько розбив!

Була б сліпа — кохала б вухом чулим
Невидиму твого єства красу.
Глуха була б — зробила б зір притулом
Для всіх чуттів, які тобі несу.
Та хай би я оглухла, ще й осліпла,
Кохав би дотик мій, без слова й світла.

Коли ж ти в мене й дотик забереш,
А з ним — і зору, й слуху переваги,
То нюх заступить весь чуттів кортеж, —
Не збудеться любов моя наснаги
І на краплину: подих твій пахкий
Коханню вмить розкриє пелюстки.

Та для смаку — бенкет розкішний був би,
Для годувальника тих чотирьох!
Щоб вік тривало пригощання любе,
Всі п'ятеро попросять Осторог
Від Ревності повартувати браму,
Щоб не прослизла до Кохання Храму..."

Знов розчинивсь рубіновий портал,
Щоб мові зринути його медовій;
Багровий ранок провіщає шквал,
І глум ланам, і згубу морякові,
Руїну солов'їному гнізду,
І пастухам, і табунам — біду.

Та вздріла призвістку лиху завчасно:
Так вітер перед зливою завмре,
Так вовк, ощирившись, покаже ясна,
Суничку тріслу зараз гниль зжере...
Мов куля підкосила бідолашку —
Слова й немовлені б'ють вельми тяжко.

І падає — від погляду лишень,
Бо ж погляд вб'є і воскресить кохання,
А усміх зцілить, і по ночі день
Свіне тому, хто втратив сподівання.
"Померла!" — юний налякавсь чудій,
Богиню плеще по щоці блідій.

Вже й замір свій забув од того дива,
Хоч добре висварить хотів її,
Та перекмітила любов кмітлива —
От гарно млості виграють бої!
Лежить на мураві, немов убита,
Щоб подихом його — життя їй влито.

Він тре їй носа, ляска по щоці,
То пальці мне, то руки міцно тисне;
Сто чинів чинить, тільки б навманці
Поправить те, що скоїв ненавмисне;
Цілує! Та Венера доброхіть
Не встане — щоб цілунків більше спить.

Ніч смутку днем пресвітлим обернулась —
Віконця два розкрились голубі;
Мов сонечко, що в сяйві одягнулось,
І землю гріє, й тішиться собі;
Отак, як слава у небес — від сонця,
Їй осявають личко ті віконця;

Та все зоріють на лице йому,
І сяйвом звідти живляться відбитим.
Не в спілці четверо світил — чому?
Бо два затьмились небом хмаровитим!
Її ж бо очі крізь сльозу таку
Світилися — два місяці в ставку!

"Ох, де я? — каже.— На землі чи в небі,
Чи в морі тону, чи горю в огні?
Під сонцем ясним чи в сумнім Еребі?*
Це смерть солодка чи життя вві сні?
Жила я — смертна то була докука,
А вмерла — і життям радіє мука!

Ти був мене убив — то вбий же знов!
Жорстоке серце очі так навчило
Лише зневагу слати, не любов,
Вони ж мене зневагою і вбили.
Зате мої проводирі ясні
Твої лиш бачать губи жалібні.

За лік такий — цілуються хай вічність!
Хай не злиняє їх червоний вбір!
Нехай же їхня молодеча свіжість
Геть прожене чуму, холеру, кір,
Щоб звіздарі списали й віршомази,
Як ти дихнув — і щезли всі зарази".

Який з тобою торг іще вряджу,
Щоб знов твої спізнать уста-печаті?
Себе продам і тим собі вгоджу,
Ти ж будеш оборудкою пишати.
Скарби мої всі заразом купи,
Печаттю торг — ось віск губів! — скріпи.

Я серце дам за тисячу цілунків,
По одному, як хочеш віддавай.
Що десять сотень для твоїх справунків?
Спливуть бистріш за дощовий ручай.
А як несплатою ти борг подвоїш,
Дві тисячі цілунків — не побої ж?"

"Якщо, владарко, любиш ти мене, —
Відмовив, — зваж на вік мій жовторотий.
Не підганяй — хай зрілість піджене.
Не візьме жоден риболов дрібноти.
Плід стиглий пада сам, а з зеленця
Ні смаку, ні наїдку для їдця!

Он натомивсь і світовий утішник,
Подавсь на захід по денних трудах;
І сич гукає, ночі оповісник,
Усяк шукає прихисток і дах,
І чорні хмари, небовид облігши,
Підказують, що розлучитись ліпше.

Дозволь сказать "добраніч" і сама
Скажи (то й поцілую) добре слово".
"Добраніч", — мовила, і легкома
Дав за розлуку їй платню медову.
Вона ж руками шию оплела
Й до вуст йому вустами приросла.

Аж дух забило хлопцю, і вологі
Уста коралові ледь відірвав;
Спізнавши ті коштовні перелоги,
Вона благає, щоб напитись дав.
Голодна з ситим — що робити мали?
В цілунку злившися, на землю впали.

Жаді ґвалтовній раптом — вільна путь;
Ненаситі вдоволитися годі,
Її уста звитяжать — все здають
Його уста божественній заброді,
Чиї думки — голодні, яструби,
Скарби всі ладні спить з його губи.

Відчувши безборонності принаду,
В сліпім шаленстві рветься плюндрувать;
Лице палає, кров вирує радо,
Відважною зробивши ніжну стать;
Забути змусивши і глузд, і сором,
Гуляє хіть в ній розбуялим морем.

Розгарячілий, стомлений, тремкий,
Мов дикий птах, замацаний руками,
Чи олень, що женуть його вовки,
Чи сплакане дитя на грудях в мами, —
Піддався він, і дань бере вона,
Хоча не владна взяти все сповна.

Щонайтвердіший віск, як розігріти,
Розм'якне й прийме щонайлегший тиск.
Де вже нема й надії, треба сміти:
Любові страдник візьме врешті зиск.
Любов — не боягуз: не відступає,
Коли обранець опір учиняє.

Злякалася б, як супив він чоло, —
То з уст його не пити б їй нектару.
Кохання просять, злим словам назло;
В троянд від колючок — чи ж менше чару?
Замків хоч двадцять вроду хай замкне —
Усі любов зіб'є, красу умкне.

Та ба! З ним розлучитись мусить нині —
Дурненький знай вимолює: "Пусти!" —
Хоч як нелегко мусити — богині,
Лиш просить серце їй поберегти,
Яке — клянеться луком Купідона, —
У неї вкрав, мов пташку безборонну.

"Мій хлопче! Як мине у смутку ніч —
Не дасть очей склепити серце хворе —
Скажи, чи вийдеш ти мені навстріч?
Скажи, любові славний командоре!" —
Відмовив: "Ні. Я завтра не прийду,
На вепра зрання друзів поведу".

"На вепра!" — скрикнула і сполотніла,
Мов забілив червону ружу сніг;
Від слів тих двох листочком затремтіла,
Враз обняла і пада, й валять з ніг
Дві сплетені в ярмо руки-лілеї;
На спину впала, а юнак— на неї.

Це ж знов судився їм любовний бій!
І лицар нарихтований до герцю...
Та гірко як розчаруватись їй:
Він не правує — сердься чи не сердься.
Таж муки гіршої не знав Тантал:
Перед самим Елізієм — обвал!*

До грон мальованих летіла пташка —
Наситила ж не смак, а тільки зір.
Отак каратись і Венері тяжко:
Лишивсь позірним любосний турнір,
Адоніс не запломенів коханням...
Ану ж — чи не запалить цілуванням?

Гай-гай, владарко, як не таланить!
На всі затрати маєш тільки втрати.
Саму любов не хоче він любить —
Чи то ж такої заслужила плати?
"Не задуши! — одно благає він. —
Мене тримать не маєш ти причин".

"Та вже б тебе й пустила, хлопче милий,
Якби не мовив, що на вепра йдеш.
Послухай ради! Не надійсь на сили,
На те, що списом кабана протнеш,
Бо завше гострить він кинджали-ікла,
Немов людина, до різництва звикла.

Стирчить щетина в нього, мов списи,
Хто вздрить його — від страху посіріє;
Мигтять в очицях блищики грози,
А рилом він могили так і риє;
Роздрочиться — зі шляху все змете
Потворище жаске, лихе, товсте.

Бокам його, щетинистим, м'язистим,
Зашкодить спис не більше, ніж патик.
Твердої шиї не пробити вістрям;
Дратливий, кинеться й на лева дик.
Мов з ляку, роздаються глоди й терни,
Коли по лісу мчить кабан всежерний.

Твою чудовну вроду, що Любов
Їй задивлянням красну дань складає,
Ці ясні очі, ці уста, цю кров,
Ці ніжні руки — за ніщо він має.
Красу твою — наруга із наруг! —
Він зриє так, як зрив би всякий луг.

Нехай собі ганяє в пущі, в полі...
З потворищем на прю ставать Красі?
Не наближайсь до нього й мимоволі...
Хто друзів слухає, ті щасні всі.
Коли сказав ти "вепр", то я аж сіла —
Злякалась так за тебе! — затремтіла.

Чи ти, як зблідла я, не спостеріг?
Чи страх в очах моїх не загніздився?
Чи в млостях я не впала на моріг?
В цих грудях, що на них ти повалився,
Бунтує серце віще — землетрус
Незборний, що даремно з ним борюсь.

Бо ж де Кохання править, там Ревнивість —
Кохання самозваний чатовий —
Бунт добачає, сіє полохливість,
У мирний час волає: "Ворог! Бий!",
Любові одбиваючи жадання,
Немов вода збива огню палання.

Шпигунка ця, донощиця бридка,
Іржа, що їсть Любові сад тендітний,
Розлучниця, пліткарка, що пуска
Чутки то істинні, то нісенітні, —
Мені і серце, й вуха повнить вщерть
Своїм: "Пильнуй! Його пантрує смерть!"

Та мало їй, бо ще й малює оку
Картину: як звалив тебе кабан,
Як ікла вгнав у бік тобі з наскоку,
І ллється, ллється кров юнача з ран
На квіточки, що долу поникають,
Від крові й смутку голівки схиляють.

І що вчинити я могла іще,
Коли тремчу, як здумаю про тебе?
Спливає кров'ю серце і пече,
І відкриває страх видіння з неба:
Віщую смерть тобі і жаль собі,
Як вийдеш завтра з вепром на двобій.

А рвешся полювать — мене послухай.
У лісі є ж плохіша звірина:
І хитрий лис, і заєць довговухий,
І сарна, що й слабкіших обмина, —
Оцих і цькуй хортами полохливців,
Конем жени, мисливцю із мисливців!

Коли страшка-зайчиська сполошиш,
Старайся бідака перехитрити,
Дивись, як. у долину мчить з узвиш,
Які-то петлі вміє він крутити;
Заплутує, мов лабіринтом, шлях,
Щоб ворог спантеличивсь і закляк.

То вскочить межи вівці до обори,
Аби зі сліду збить проноз-хортів,
То заведе аж на кролячі нори,
Щоб трохи лемент перелементів;
А то між оленів прудких затреться —
У небезпеці розум де й береться.

Бо вже як запах з іншими змішавсь,
Пси-нюхачі на місці завертяться;
Сюди-туди рвонуть вони — шусть! шасть!
Аж поки знов нанюшать — і помчаться,
И підхоплять гавкіт луни по лісах,
Мов лови почались на небесах.

А він же, горопаха косоокий,
Ген на горбі на задні лапки став
І наслуха, чи й справді має спокій,
Та дочуває знов гучне "гав-гав".
І в відчай падає важкий, бездонний,
Мов хворий, дзвін зачувши похоронний.

Дивись, як заметається бідак,
Зарошений, подряпаний колюччям:
То вбік, то колом; уперед, навснак;
Став, зляканий листочком лопотючим, —
Адже знедоленого всяк скубне,
А рятувати — пальцем не кивне.

Полеж, послухай ще моєї мови,
Та не пручайся, бо й не відпущу.
Щоб ти зненавидів веприні лови,
Саму себе в словах переловчу,
Зв'яжу це з цим, те приточу до того —
Дає Любові гори слів Тривога.

На чім спинилась?.." — "Байдуже на чім.
Спинись — і край... І край казанню буде.
Пусти, вже глупа ніч".— "То й що у тім"?
"На мене, — каже він, — чекають люди.
Ще поночі впаду". Вона ж: "Повір,
Вночі в жадання щонайкращий зір.

А впасти трапиться, то знай: цілунок
Урвати в тебе забагла земля;
Прекрасне підбиває на грабунок —
На те ж вона тебе й перечіпля.
Заради уст твоїх сама Діана
Умить кривоприсяжницею стане.

І знаю я, чому темнюща ніч:
Тож Цінтія ховає лик свій срібний,
Щоб на Природу впав покари бич
За те, що вкрала взір богоподібний,
Тебе в робітні відлила своїй,
Денному сонцю встид і їй, нічній.

І Цінтія до Парок піддобрялась,*
Щоб розладнать Природі дивний труд:
Змішати із красою — слабість, гнилість,
З довершеністю чистою — зло, бруд,
Скорить її, Природу — тиранії
Випадку, лих безумній веремії,

Де лихоманки, всякі гарячки,
Чума, холера, сказ, та божевілля,
Та мозку, крові, кості болячки,
Що жар дають, і млості, й слабосилля,
Й пересит, і переступ, і сльозу...
І все це — помста за твою красу!

Таж наймізерніша із тих напастей
Вбива красу, не знаючи невдач.
Струнка постава, погляд променястий,
Що милувався ними споглядач,
Умить зруйновані, розтали... Де ви?
Мов сніг злизало сонце полудневе.

Тож зацурай неплідну чистоту
Весталок-дів, черничок-самодрочок,
Які приводять лиш неплідноту,
Пустельний недорід синів і дочок, —
Будь щедрий! Світло каганець дає,
Лише допоки в нім олива є.

Твоє ж бо тіло — це не гріб зяйливий,
Де поховать потомство хочеш ти,
Хоч вік велить родити в час щасливий —
Не знищувати в лоні темноти.
Бо світ тебе відрине — не безкарно
Гординя вб'є таку надію гарну!

Отак ти знищуєш себе в собі —
Це ж зло, за громадянську чвару гірше,
Це гірше за безумний самовбій,
За синовбивство — батько сина ріже!
Перед іржею злота не втаїш, —
Пусти в ужиток— матимеш бариш..."

"Ну, годі, — їй урвав Адоніс мову, —
Затерті вельми ці слова твої.
Цілунок дав, а ти зламала слово,
Та не силкуйся проти течії.
Жадання мамко, ноче темнолиця,
За свідка будь: я починаю злиться.

Хай дасть тобі сто тисяч язиків
Любов; хай кожен з них за твій меткіший
І чарів повен, мов сирени спів, —
Я вчую тільки гамір серед тиші.
У вухах в мене — серце у броні,
Що стереже від всякої бридні,

Пильнує, щоб гармонія облудна
Не влізла в тихий прихисток грудей
Та щоб не стало в серці надто людно,
Щоб не забуло мирних снів ночей, —
Ні, пані, стогонів не хоче серце,
А міцно спить — саме, замкнувши дверці.

В котрім з тих слів я б ґанджу не знайшов?
Рівненька стежка, та веде до Аду.
Ненавиджу таку твою любов,
Що першим-ліпшим ув обійми пада.
Приплід, мовляв! Ось виправдання де!
Це ж розум-звідник хіть брудну веде.

Це не Любов! Любов втекла за хмари,
Коли її імення вкрала Хіть,
Що, ним прикрившись, розкошує яро,
Плямує глумом чисту, юну мить;
Тиранить жадібно, з'їда уїжно,
Мов гусінь ненажерна — зелень ніжну.

Любов засяє сонцем по грозі,
А Хіть завиє, мов по сонцю — бурі;
Любові парость вік цвіте в красі,
А Хіть півліта здасть зимі похмурій.
Любов помірна — міри Хіть не зна.
Любов правдива; Хіть — лиха мана.

Сказав би я ще більше, та не смію,
Бо надто юний для старих казань.
Піду смутний — інакше я не вмію:
І сором на лиці, і в серці — твань.
Образою мої палають вуха:
Розпусна мова — то ганьба для слуху!"

І, вирвавшись з обіймів чарівних,
Що й не навчили ніжної покори,
Подався через темний пастівник,
Любов зневажену лишивши в горі.
Як зірка з неба котиться у тлін,
З Венериних очей щезає він.

Аж кинулась за ним очима тими,
Як хтось, у кого щойно друг відплив
І зник уже за хвилями крутими,
Де хмари б'ються з буйством сивих грив, —
Отак сховала чорна ніч жорстоко
Того, хто потішав божисте око.

Як той, кому з ослаблої руки
Впаде у море діамант коштовний,
Чи той, кому погасне мерехкий
Нічний ліхтар у пущі, звіра повній, —
Лежала приголомшена, німа:
От мала щастя — та взяла пітьма!

У серце б'є себе — аж застогнало,
Аж відгукнулася луна з печер,
І довго, мов подвоєне, лунало,
Страждання незглибиме двох Венер.
"Ой лихо! — скрикне.— Ох, нещасна!" — "...Щасна!" —
Озветься звідусюди мука власна.

Луну завваживши, то заквилить,
То заведе сумної злотокудра:
Як юних в'ярмлює, старих — малить
Любов, що мудра в глупстві — глупомудра;
Наприкінці ж — та сама голосьба,
І хором знай вторує лун юрба.

Та пісня болісна і ніч стомила.
Як щедро закоханці тратять час,
Мов світу цілому печаль їх мила!
Все б сповідями розважали нас:
Почнуть, зіб'ються, знов розпочинають...
Ніхто й не слухає, а не змовкають.

То з ким же ніч богиня провела?
Із звуками, що розпач мавпували!
Так відмовляють шинкарі без зла,
Хоч би там що п'яниці їм казали.
Промовить: "Так", — відкажуть: "Так!.." — гучні;
А скрикне: "Ні!" — почує також: "Ні!.."

Та ось і жайвір, вістовець обуди,
Від вогкого гніздечка лине ввись
І ранок будить срібляний, щоб груди
Розкрив і сонце випустив: явись!
І як же славно прикрашає щедре
Черленим злотом пагорби і кедри!

"Владарю світла, боже світляний! —
Венера сонце словом величає. —
Що в тебе кожен каганець земний
І кожна зірка Сили позичає, —
Поміж людей ти хлопця розшукай;
Він світла дасть тобі, ти ж — іншим дай".

Сказавши це, до миртів на узліссі
Біжить хутчій. Вже й ранок он який,
А від коханого не чути вісті.
Де ж валування псів ? Де ріг дзвінкий?
Та ось почула — почалися лови!
Туди, туди спіши мерщій, Любове!

А всюди заступають шлях кущі:
За шию ловлять, лізуть цілуватись,
Ще й піддобряються до ніг корчі,
А їй з чіпких обіймів вириватись,
Мов сарні тій, що молоко несе
В дійках розбухлих, — хай маля поссе.

Коли це чує: підняли вже звіра!
Й сахнулась — так сахнеться мандрівець,
Забачивши зміюку лускошкіру,
Де ледь не став, він, брівши напрямець;
Отак собача боязлива дзвяга
Чуття вразила, відібрала звагу.

Тож знати: стрілось їм не зайченя,
А вепр, ведмідь чи навіть лев гордливий,
Бо ані руш гавкуща собачня, —
Усе на місці гамір той лякливий:
Шаленство звіра бачачи, хорти
Не важаться, кому вперед іти.

Цей моторошний ґвалт їй б'є у вуха,
А через вуха в серце проника,
Яке лише блідого ляку слуха,
І — кожна жилочка дрижить, слабка.
Як командир тікає — що ж солдати?
Не встоять — кинуться також тікати.

Стоїть в заціпенінні, лиш тремтить...
Та ось велить чуттям підбадьоритись,
Мовляв, нема ніяких страховіть,
Дитячі вигадки — чого страшитись?
"Забудьте ляк і дрож!" — велить вона
І… цькованого бачить кабана —

Із рилом пінявим у чімсь, червонім,
Немов змішались молоко і кров,
І страх ударив подихом зловонним,
Погнав її. Удруге поборов!
Геть, геть біжить. Аж стала серед дебрі.
Вернулась — за різню сварити вепра.

Дум тисячі — і тисячі стежок...
Знов пробігає, де пробігла щойно.
То стане й слухає, мов без думок, —
Так п'яний розум все чіпає гойно,
Та не загоїть жодної із ран,
За все береться, сам попавши в бран.

Глядь — хорт скалічений скрутився в хащі;
Питає, де господар, бідака.
Ось другий рану лиже — лік найкращий,
Яка б ураза не була тяжка.
А там іще один, ледь підповзає;
Спитала — він виттям відповідає.

Заледве цей доскавулів скиглій,
Як інший, ще сумніший голосильник
Послав до неба жаль і відчай свій,
А з ним багато інших надмогильних
Співців завило. Ось, хвости між ніг,
Похнюпи йдуть, кривавлячи моріг.

Гай-гай, як бідний люд страшать знамення,
І з'явиська, і чари, й чудеса!
Згадає всіх пророків одкровення,
Коли надивляться вже очеса...
Від знаків лиха стисло дух богині,
І Смерті кинула слова обвинні:

"Гидка тиранко, підла, зла маро,
Розлучнице любові осоружна!
Оскалена, понура машкаро,
Навіщо вкрала ти красу нерушну
І подих чистий юнака, що сам
І чар, і пахощі давав квіткам?

Як мертвий він... О ні, таж буть не може,
Що, бачивши, убила ти його!
О так, можливо! Ти безока — отже,
Ти косиш навмання, коли кого...
Ти цілиш у старих. Коли ж не влучиш,
То й немовля із матір'ю розлучиш.

Остерегла б його — озвався б він,
І вбивча міць твоя пропала б швидко.
Хай Парки проклянуть тебе за чин,
Яким зітнула не бур'ян, а квітку!
Йому б Любові золота стріла —
Не Смерті чорний спис, не смертна мла!*

Чи сльози п'єш, як сієш плач трагічний?
Чи ловиш стогони, що мчать до зір?
Пощо на очі сон наслала вічний,
На ті, що всім очам відкрили зір?
Немила вже й Природі згубна сила,
Яка її найкращий твір скосила!"

Повіки опустилися, й потік
Відчайних кришталевих сліз спинився,
Що із богининих рум'яних щік
На груди пречудові щедро лився.
Та повінь хоч які загати рве,
І знову струмінь срібляний живе.

Як очі й сльози діляться стражданням!
В кришталі відбивається кришталь.
Та дружнє хоче висушить зітхання
Очей і сліз виснажливу печаль.
Мов буряного дня — то дощ, то вітер:
То сльози полились, то подих витер.

Ще й множить біль мінливих мук юрба,
І тиснеться на перше місце кожна;
їх слухає усіх і всіх — раба,
Щомиті — інша мука переможна,
Та всі лихі, готують всі удар,
Гуртуючись, мов сто сердитих хмар...

Та що це? Звіддалік хортів, хтось кличе!
Так слуха колискову дитинча...
Уяви зазіхання руйнівничі
Умить цей клич надії розвінча,
І радість, мов страждання й не боролось,
Нашіптує: "Адонісів то голос..."

І сльози враз відринули усі,
В очей в'язницю, мов перлини в склянку.
Та часом найкоштовнішій сльозі
Втекти щастить і впасти наостанку,
Аби з лиця землі відмити грязь:
Земля ж не тоне — тільки упилась.

Любове, ти — невіра всім невірам!
І віриш, і не віриш водночас.
Твої і щастя, й біль — зеніт з надиром,
Надія й розпач — блиск твоїх окрас:
Вбиває перша любими словами,
Влещає другий чорними думками.

Наткала — й розпускає вже ткання:
Живий Адоніс— отже, Смерть не винна!
Немовби й не взивала навмання,
Богиню величає страховинну
Владикою гробків, гробком владик,
Загладою на всякий рух і крик.

"Ні, Смертонько, я просто жартувала,
А ти даруй мені — злякалась я,
Коли в цім лісі веприще назнала,
Яке жалю не має на хлоп'я,
І кинула тобі слова догани,
Жахнувшися: загинув мій коханий!

То ж не моя провина — кабана!
Йому помстись, невидима владарко!
Хоч мій язик сварив — то звірина
Жорстока, підла спричинила сварку.
Біль — двоязикий. Ста жінок умом
Не дати ради язикам тим двом".

У тій надії, що живий Адоніс,
Венера скорий здогад свій кляне.
Щоб мав юнак добро, талан, достойність,
До Смерті мовить слово підкупне
Про статуї, надгробки, склепи; навіть
Усі її страшні тріумфи славить.

"Юпітере! — ячить.— Яка ж була
Дурна я і який слабкий мій розум!
Оплакала того я, хто дотла
Горітиме; цвістиме — до морозу.
Як він помре— краса загине з ним,
І Хаос пожере вселенський дім.

Ах ти, Любове! Все тобі присниться,
Що конче хтось на твій чигає скарб.
Тебе злякала призвістка-марниця,
А серце вже й квилить, вже й має карб..."
Аж чує раптом клич веселий рога.
Де й дівся сум — танцює легконога!

Мов сокіл на принаду— так спішить,
Від невагомих стіп не гнуться трави...
Глядь: на тропі розтерзане лежить
Її кохання — вепрів пир кривавий.
Уражені видовищем, зіркі
Сховались очі, ніби вдень зірки.

Неначе равлика тендітні ріжки,
Що їх, коли торкнеш, сховає він
І вже не виткне з крученої хижки,
Аж поки небезпеки стихне дзвін, —
Так від кривавиці сахнулись очі,
Втекли в покої рятівної ночі,

Де склали всю повинність, блиск свій весь
В обладу приголомшеного мозку,
Що просить їх не виглядати днесь,
До трону більш не слати поголоски, —
Бо ж серце, боязкого владаря,
Непевна чутка громом ударя,

Й, налякані, дрижать підданці чемні —
Так вихори, ув'язнені в землі,
Підвалини стрясають попідземні, —
Жахаються великі і малі.
Цей трус Венерині чуття всі збурив,
Аж очі скочили з-під ковдр-зажмурів —

І боязко линули яснину
На рану, що прорили ікла вепра
У хлопця в боці, — сніжну білину
Сльоза із рани зчервонила тепла.
Трава і квіти — все, що там росло,
Із ним, здавалось, кровію спливло.

Це співчуття Венера бачить бідна,
Голівоньку схиливши на плече.
Страждає мовчки — не ридає ридма.
Гадає: "Він не вмре, живий він ще!"
Від горя оніміла, скам'яніла.
І сліз нема — всі вилити зуміла!

Засліплена, вже добачає там
Не ту, єдину, — три криваві рани.
І докоря невірністю очам:
Три брами, де й одній зіяти рано!
Лице також двоїться... І рука...
Там хибить зір, де думка не зірка.

"Ще й одного оплакати не встигла,
Як двох Адонісів спіткав кінець!
Зітхання відлетіли, сльози збігли:
В очах — вогонь, у серденьку — свинець.
Свинцеве серце, очі, розтопіте!
Кохання краплі, ви мене спаліте!

Ох, світе, скарб який утратив ти!
І хто ще в тебе є, що варт дивитись?
Кого варт слухать? Чим із многоти
Щедрот своїх ти можеш похвалитись?
Приваба квітів гине й воскреса,
Та справжня тільки з ним була краса.

Віднині будьте непокриті, чола!
Хай сонце й вітер не цілують вас!
Нема що цілувать — на світі голо.
Хай сонце — палить, вітер — тне всякчас.
Коли Адоніс жив, вітри і сонце
Хотіли вкрасти це краси віконце.

Тому й любив він капелюх носить, —
Бо в очі лізло сонечко гаряче.
А вітер капелюх зідме й трусить
Почне чуприну — хлопець тільки плаче;
А сонце й вітер сваряться тоді,
Хто перший зсушить сльози молоді.

Побачити його біг лев з діброви;
Щоб не злякать, ховався за терни.
Аби його почути спів чудовий,
Приводив тигр сумирно, мов ручний.
А вовк, той голос вчувши, жертву кидав
І цілий день по тому кров'ю бридив...

Задивиться на образ свій в струмку —
Опливуться рибки в золотій оздобі;
І всі пташки раділи юнаку:
Щебече ця, а та несе у дзьобі
Шовковиці чи вишні спілий плід;
Він їм — красу, вони йому — ягід.

Лиш дикий дик, понурий, тупорилий —
Бодай могилу швидше він знайшов! —
Угору не зирнув на образ милий,
А то б не пролилась коштовна кров.
Коли ж зирнув-таки, то — треба знати —
Не вбити він хотів — поцілувати!

Отак-то він моє кохання вбив:
Адоніс гострим списом замахнувся,
А вепр на нього іклів не гострив,
Цілунком замиритися рвонувся;
Та схибила закохана свиня
І в бік угнала ікла навмання.

Коли б і я іклатою родилась,
Цілунками його убила б я.
Та мертвий він — не поблагословилась
Його любов'ю молодість моя".
Сказавши це, упала в узголов'я,
Лице сплямивши зимною вже кров'ю.

Що гляне на уста — уста ж бліді,
За руки візьме — руки геть холодні!
На вухо сповідається в біді,
Так ніби вуха ті вчувати годні.
Повіки піднімає, що злягли
На два світила, згаслі серед мли.

Вона ж гляділася у ті свічада
Не раз, а це себе не бачить в них.
Померкла незрівнянна їх відрада,
І вроди чар кудись безслідно зник.
"О диво часу! — каже.— Ти загинув,
А день мене й не втішив — це відлинув.

Ти вмер. Тож волю я свою звіщу:
Віднині за любов'ю шлю осмуту.
Хай, ревності підвладна та плачу,
Любов солодка гіркне на отруту;
Нехай нерівню кожен обира,
Нехай жура утіху пожира.

Нещира буде хай, оманна й змінна;
Хай зрада в пуп'янку її згризе;
Хай зваба так прикриє суть розтлінну,
Щоб правдою здалось облудне все;
Хай зробить тіло квітнуче — гниючим,
Німою — мудрість, глупство — балакучим.

Розгульна буде хай і все ж — скупа,
Смішним хай зробить дідуся-столітня,
Хай джиґуна оберне на стовпа,
Вельможу обскубе, збагатить злидня;
Безумством буйно-тихим буть їй слід.
Хай хлопець дідом стане, хлопцем — дід.

Хай там схибнеться, де тверда опора,
Іде без ляку там, де зради твань;
Хай всепрощенна буде й надсувора,
Брехлива з-під правдивих обіцянь;
Нехай хова під благочестям скверну;
Хай з серни лева робить, з лева — серну.

Хай наведе вона і війн, і чвар,
Розділить старше з меншим покоління,
Хай стане служкою для всяких свар,
Як паливо слугує для пломіння;
Мою любов ще в брості вбила смерть —
Не повнись, келиху кохання, вщерть!"

І враз юначе тіло мов розтало,
Розвіявсь, як хмаринка, смертний прах,
А з крові розіллятої постала
Червона квітка в білих цяточках,*
Так схожа на оті краплини крові,
Що вцяткували щоки мармурові.

До квітки голову схиля вона:
Чи ж пахне свіжим віддихом Адона?
"На грудях житимеш моїх, ясна,
Як смерть його забрала беззаконна..."
Стебло зірвала, і на зламі сік
Зеленою сльозиною потік.

"Так батько твій чинив, о бідна квітко,
Ростку того, хто пахнув ще любіш, —
Таж від найменшого він плакав збитку;
До себе дорости хотів, не більш, —
Так само й ти. Та знай, мій квіте бідний:
Тобі, як батька кров, ці перса рідні.

На них він, як на ложі, спочивав,
Життя він дав тобі, а з ним і право
Люлятися отут, немов між трав, —
Вколише серденько тебе на славу.
Й щомиті цілуватимуть уста,
Бо ти — мого кохання яснота".

І геть спішить, стомившись марнотою,
Сріблястих голубів своїх впряга
І колісницею мерщій легкою
Пустелю голубу пересяга,
У Пафос летячи, де буде свято*
Оплакувать свою велику втрату.

Післямова

Поема була написана 1592 р. Вперше надрукована форма том Octavio 1593 р. земляком Шекспіра Річардом Філдом. Книговидав-цем "Венери і Адоніса" став Джон Харрісон. На титульному арку-ші ім'я видавця не проставлене, але його видавничі права позначені емблемою із зображенням якоря. Текст, передрукований, певно, з вивіреного авторського рукопису, дійшов до нас в доброму стані. Тільки до 1636 р. вийшло 12 її видань. Присвячена "Венера і Адо-ніс" покровителеві Шекспіра графу Саутгемптону.
Джерелом сюжету поеми стали "Метаморфози" Овідія. Шекс-пір міг прочитати книгу в оригіналі або ознайомитися з її текстом в англійському перекладі А. Голдінга (1567). У X книзі "Метамор-фоз" оповідається про пристрасть богині кохання Венери до юного мисливця Адоніса. В Овідія

нічого не сказано про нехтування героя почуттям. Римського поета привернула до себе життєствердність міфа. Не скорившись долі,— "Над усім же ненависна,— каже.— Права не маєш однак!" — Венера в Овідія зберігає життя Адонісу, обернувши його на квітку. Близька до поеми Шекспіра сюжетна си-туація, розроблена Овідієм у IV книзі "Метаморфоз", де розповіда-ється про пристрасть німфи Салмакіди до юного Гермафродита, який теж знехтував коханням. Сцена боротьби німфи та юнака ду-же нагадує аналогічний епізод у "Венері і Адонісі". Співзвучні по-емі Шекспіра й окремі фрагменти міфа про Нарціса (кн. III), напри-клад, захоплення героя полюванням.

Поетичний дебют Шекспіра близький до надзвичайно розви-неної в західноєвропейській літературі традиції створення любов-них поем. Прагнення до вивчення людського почуття зароджується ще в середньовічній куртуазній поезії. Особливою популярністю починає користуватись у цей час "Наука кохання" Овідія, що поро-дила численні наслідування. Інтерес до теми зберігається в епоху Відродження. Думка про світову обов'язковість кохання звучить уже в творах Ф. Петрарки (більш абстрактно) і Дж. Боккаччо. У по-вісті Боккаччо "Амето" любов перетворює мисливця-варвара на "божественну людину" Відродження. В його жартівливо-галантній поемі "Полювання Діани" (1335), створеній, як і "Венера і Адоніс", на міфологічному матеріалі, богиня вимагає від своїх супутниць обітниці цнотливості. Юні мисливиці залишають Діану, віддавши перевагу богині кохання Венері. Галантно-авантюрна первооснова зберігається в поемах М. Боярдо, Л. Аріосто, Т. Тассо.

В Англії пісні та поеми про кохання створюють Т. Кемпіон (1567—1619) та Дж. Гаскойн (бл. 1539—1577). До досвіду створен-ня ренесансного галантного епосу на матеріалі англійської поетич-ної традиції звертається Е. Спенсер у поемі "Королева фей" (повні-стю опубл. 1609 р.). Дещо раніше в 12 еклогах "Пастушого кален-даря" (1579) Спенсер вводить до умовно-поетичного світу бесіди на різні етичні теми. Піднесеність і витонченість у його творах по-єднується з ренесансним уславленням людського почуття. Саме в епоху Спенсера, у 80—90-х рр. XVI ст., в Англії спостерігається справжній поетичний вибух, до якого причетний був і автор "Вене-ри і Адоніса", який назвав поему "первістком своєї фантазії".

Поема починається надзвичайно динамічно. Відмовившись від преамбул, Шекспір відразу ж розгортає дію: охоплена пристра-стю богиня кохання Венера переслідує юного Адоніса, який нехтує почуттям. Поема побудована так, як будувались ренесансні живо-писні полотна. Між іншим, до міфа про кохання Венери і Адоніса художники Відродження і XVII ст. звертались неодноразово (Тіці-ан, Веронезе, Пуссен, Рубенс та ін.). Поема пронизана яскравим світлом, розімкнута, відкрита назовні. Вранішнє сонце освітлює юного героя, який збирається на полювання. Палкі слова Венери на захист кохання супроводить полуднева сонячна спекота. Пауза — Адоніс покидає Венеру — пов'язана з настанням ночі. І, нарешті, багряні промені вранішнього сонця освітлюють сцену полювання. Теплі золотаві тони притаманні образу Венери, в колористичному відношенні, побудованому на дзвінкому акорді золотого (волосся богині) й червоного (рум'янець, пурпурові вуста) кольорів. Земна, пройнята чуттєвістю краса Венери (волого-блискучі очі, напіввід-критий рот) нагадує зображення богині кохання на полотні Тіціана "Свято Венери" (1518).

Венера — втілення земного, чуттєвого кохання, змальованого в поемі з усією його буйною язичницькою радістю і динамікою. Іронічні ноти, що лунають у тексті,— наприклад, згадка про спітні-лі руки богині — не руйнують єдності образу. Перед нами — ко-хання сильне і природне, воно позбавлене галантних прикрас і не приховує свого реального, земного єства. Венера невід'ємна від світу, що її оточує. Лейтмотив її мови — кохання є обов'язком і властивістю усього живого. Доводячи правомірність любові, Вене-ра вдається до нескінченних прикладів із найрізноманітніших, а ча-сом навіть несподіваних, сфер буття. Богиня апелює до законів сус-пільного життя, користуючись правовою і економічною терміноло-гією. Виникає ренесансна концепція єдиного ланцюга буття. Все-світ, прагнучи гармонії, не заперечує закону кохання, яке дає йому життя і вічне відродження. Висловлювання Венери близькі до пер-шого циклу "Сонетів" Шекспіра (1—17) і комедії "Марні зусилля кохання".

Інше твердить Адоніс. Для об'ємнішої характеристики образів Шекспір вдається до контрастного зіставлення героїв. Якщо Венера палає вогнем пристрасті, то герой холодний і байдужий. Його дове-ршена краса

нагадує прекрасну скульптуру, позбавлену все-таки справжнього життя. Не випадково богиня називає Адоніса "ідо-лом", "мальованою картиною". Героя певною мірою можна зіста-вити з незакоханими персонажами шекспірівських п'єс (Бенволіо, Меркуціо, Бенедикт на початку дії і т. ін.). Ці герої, проте, висмію-вали кохання, Адоніс — його заперечує. Образ Адоніса поєднаний з іронією, яка часом набирає навіть знижувального відтінку. Юний мисливець комічно виглядає, коли намагається вирватися з рук Ве-нери, надто прозаїчні всі його репліки і т. ін.

Лише в одному епізоді Адоніс ширше пояснює свою відразу до почуття. Яскрава любовна поема перетворюється на філософсь-кий диспут, який нагадує суперечку Глупоти й Мудреця в славноз-вісній книзі Еразма Роттердамського ("Похвала глупоті"). "Любов, що мудра в глупоті — глупомудра",— природне прагнення людсь-кого єства до активної гармонії з навколишнім світом. Адоніс, який повстав проти Кохання, повторює давні казання, відкидає земну, тілесну первооснову почуття, вбачаючи в ньому тільки хтивість. Любовна пристрасть лякає героя. Він хоче зберегти поміркованість, спокій: "Гармонія щоб не проникла злудна у тихий прихисток моїх грудей". Адоніс хоче існувати лише заради самого себе (міф про Нарціса). Любов для нього: "Це ж борг! Себе ж боргами обморо-чу!" Своїм небажанням кохати герой порушує одвічний закон бут-тя. Згадаймо "розділ про борги" у книзі французького гуманіста Ф. Рабле ("Гаргантюа і Пантагрюель"), пронизаний думкою про взає-мозалежність усього сущого в природі.

Природа помщається над Адонісом, який порушив її закон. На зміну гармонії приходить хаос. Останні епізоди поеми надзвичайно динамічні. Картини прекрасної і умиротвореної природи зникають. Кущі чіпляються за одіж охопленої відчаєм Венери, коріння дерев перепиняє їй шлях. Дисгармонія набирає всесвітнього характеру. Втіленням руйнівних сил природи стає смерть. Проте це не Фатум античних трагедій, що переслідує героїв. Сама смерть, яка постає у вигляді дикого вепра, тут природна. Це частка природи, що втрати-ла гармонію. Фінал поеми трагічний, але не безвихідний. Гуманіс-тичний ідеал прекрасної і досконалої людини, яка живе в гармонії з навколишнім світом, не здійснився. Однак життєдайна сила приро-ди безмежна. Адоніс відроджується в прекрасній квітці.

Уривок із поеми ("Кінь") російською мовою переклав у 1947 р. С. Маршак. Українською мовою поему перекладено вперше.

Примітки

Vilia miretur vulgus; mihi flavus Apollo Pocula Castalia plena ministret aqua – Дівка дешева дивує юрбу; хай рудий Аполлон Чаші мені принесе, водою кастильською повні. (Латин.)

Адоніс — давнє фінікійське божество. В грецькій міфології бог умирання й оживання природи. Уславлений своєю вродою, за яку його полюбила богиня кохання Афродіта (Венера). За однією з версій міфа, загинув під іклами дикого кабана, якого наслав ревни-вий Марс (Арес).

До мене залицявсь, як я до тебе, Суворий, страхітливий бог війни. — В одному з античних міфів розповідається про пристрасть бога війни Ареса (Марса) до богині Афродіти (Венери). Цей сюжет є в "Одіссеї" Гомера.

Візьми рукою рученьку мою — Відчуєш, як я тану, розтаю. — За давніми уявленнями, волога рука є ознакою пристрасності.

Любов — це дух, що полум'ям палає, Тому й не кане — вгору пориває. — З чотирьох елементів (стихій) життя — землі, води, по-вітря та вогню — саме вогонь вважався найлегшим.

Люби себе й помри собі Нарцісом... — Нарціс (гр. міф.) — прекрасний юнак, син бога Кефіса та наяди Ліріопи. Нарціс поба-чив своє відображення в воді, закохався в нього і помер від цього кохання. Боги перетворили Нарціса в квітку. Сюжет міфа викорис-тано в "Метаморфозах" Овідія.

Віддав би хлопцю коней четверик... — Мається на увазі грець-кий міф про сина бога сонця Геліоса й Клімени — Фаетона. Він ви-просив у батька

дозвіл правити його вогненною колісницею, та не зумів стримати коней і надто наблизився до землі. Зевс спопелив Фаетона своєю блискавкою.

Сирени любий спів... — Сирени (гр. міф.)—міфологічні істоти, наполовину птахи, наполовину жінки. Своїм чарівним співом сире-ни зваблювали мореплавців. Про сирен розповідає Гомер в "Оді-ссеї".

Ереб — в античній міфології уособлення вічного мороку.

Таж муки гіршої не знав Тантал: Перед самим Елізієм — об-вал! — Тантал (гр. міф.) — син Юпітера, міфічний володар Фрігії. Щоб переконатись у всевіданні богів, подав їм на учті м'ясо із сво-го сина Пелопса, за що був покараний голодом і спрагою. В царстві померлих, хоч він і стоїть по горло в воді, напитись не може. Як тільки Тантал простягає руки до плодів, гілка відсовується від ньо-го. Елізій (Елізіум) — у грецькій міфології країна казкового бла-женства.

І Цінтія до Парок піддобрилась ... — Цінтія (гр. міф.) — одне з імен Діани, богині місяця й полювання. Вважалась втіленням цно-тливості. Парки (Мойри) — в античній міфології богині людської долі.

Йому б Любові золота стріла — Не Смерті чорний спис... — Тобто в Адоніса мав влучити своєю стрілою бог кохання, та його вразив бог смерті.

Червона квітка в білих цяточках... — За різними варіантами міфа, Венера перетворила Адоніса на рожу, анемон, мак тощо.

У Пафос летючи... — В місті Пафосі (о-в Кіпр) стояв славет-ний храм, присвячений богині кохання Афродіті.

Олена Алексєєнко

Поема Вільяма Шекспіра "Венера і Адоніс" з післямовою та примітками представлена тут за виданням "Шекспір В. Твори у шести томах. Том 6", Київ, "Дніпро", 1986.